

דפי יומן (1977-1981)

כמה שונה המילה הכתובה מהמילה המדוברת. כשמדברים נשמע קול, קול לחש, ייאוש או צעקה והגוונים שביניהם. לאותן מילים, לאותם משפטים כמה מיני הטעמה: עייפות, שקט, כאב, שמחה ועצב. לקרוא ולהבין לעתים כה רבות פירושו גם להבין את נמת הדברים, את הקול שיש לאדם שאומר אותם. לצערי איני יכול שוב לשמוע אפילו את הקול של עצמי כבר למחרת הכתיבה. כל מה שעולה מן הנייר הוא רשרוש שאין בו כלום. מחר אסתכל בדף זה בעיניים אחרות ואשמע קולות אחרים, אולי לא מובנים. לכתוב זה כמו שפת חרשים אילמים: שורה אחרי שורה של מלים ללא קול. סימנים מוסכמים כמו מתמטיקה או אלגברה. משחק כזה מוזר ומתסכל. אבל היד בכל זאת ממשיכה, כאילו מעצמה, לכתוב את הדברים שלוחצים בפנים.

האם לא כדאי היה לנסח את הדברים בראשי פרקים ומדי פעם לפרט אחד מהם או אולי לכתוב כותרת ולהתחיל מאותה נקודה? הנה כבר מכאן מתחילה ההתרוצצות: כך או כך, איך להגיע אל הנוסחה שתאפשר לומר את אשר אני רוצה לומר? רוצה זו כמובן מילה פושרת, אולי יותר נכון מוכרת. למה הכתיבה יוצרת מועקה ובדידות? למה הצורך בחברה, באוזן, בעיניים... בתגובה אפילו בתקווה לתגובה ולא סתם תגובה אלא תגובה מיידית, כאילו התגובה היא מעין שלב של שממנו אפשר להמשיך ולחפש.

הדיבור אינו קולח, כי הוא סוג של דו-שיח הנע בזיגוגים של אמירה ותגובה. במציאות עשויות להיות כל מיני תגובות. לכתוב זה כמו להמשיך לדבר ולא לתת לשני אפילו פינה קטנה להכניס בה מילה. לשטוף אותו. ולהגיע לפואנטה בתרועת ניצחון – לא בצעקה אלא בשקט בשקט, כמי שאומר "I rest my case" שלאחריו צריכות לבוא עיניים מעריצות, גמגום, חוסר בטחון, פקפוק, ספק וברגע שהוא מנסה לענות, לאסוף מחשבות, להגיב ושוב לשטוף עוד לפני שיספיק להתאושש.

- במלים אחרות להיות כל הזמן במרכז.

- בכתיבה אתה ממילא במרכז השיחה, היא ממילא עם עצמך.

- אז מה הטעם? זה כמו לספר לעצמך בדיחות. אולי מה שנחוץ לכתיבה זה להתבשר מהדברים העולים מאליהם. מין סכיזופרניה שבה אינך יודע מה אתה עומד לכתוב.

I

הבוקר נפתח בצלצול דק של הטלפון. חצי יקיצה. השעון הדיגיטאלי מראה שעה שחצי נקלטת ועוברת תרגום למשהו מעין עשר ורבע. הגוף כואב פה ושם קצת בעורף קצת במתנים. הטלפון ממשך בצלילים הקטנים. אני עונה בקול של בוקר קצת רדום קצת עבה מהרגיל. כמובן טעות במספר. התריסים המוגפים, עשויים מפלסטיק, המעביר מעט מהאור שבחוץ. הטלפון שוב מצלצל. שוב טעות במספר. קמתי, פתחתי את התריסים בחדר השינה. מבט כמעט פנוראמי למזרח, וכל העיר עד גבעת יפו עם מגדל הפעמון במרכז. אור חורפי רך, שמים אפורים בהירים. מגדלי משרדים ומלונות. הכול מתמוגג. כוס קפה של אתמול מהתרמוס: הטעם ככה ככה, אבל לבוקר זה נעים סך הכול. הגוף רוצה להתרפק. עוד לא להיכנס למסגרת. היום, גם אם יהיה פנוי מכל, יכנס לאיטו לסדר, למשטר אולי ללחץ. בפנים נמשכת השיחה של הלילה. לא שיחה ממש אלא מונולוג, הצורך לומר את אשר אולי אי אפשר לומר. לבטא את אשר נמנע מהלשון לבטא, מפני שחסרות מלים ודפוסים מתאימים. עם זאת יש ערגה בלב להוציא את הדברים כבועות גדולות של אויר המשתחררות מאי שם בעומק הים. לומר במילים את החוויה שהייתה ושעדיין נמשכת על פני הגוף.

החדר עדיין קר. משום מה החימום לא פועל. תמיד יש משהו עם החימום או שחם מדי או קר מדי. חלוק רחצה ושטיפת פנים. המילים ממשיכות לעלות עד הלשון. נוצר מתח פנימי בין המחשבות המבועעות מבפנים לבין המים הקרים על הפנים. גילוח מהיר וחזרה לחדר השינה להתלבש: סודר, מכנסי קורדרוי וגרביים חמות. עוד כוס קפה פושר שטעמו אפרורי כמו השמים. החוצה למטה הרוח החורפית קרה ולא קרה, אפילו די נעימה, מסירה את המעטפת הדקה של הלילה מהעיניים ומהגוף, אבל הטעם נשאר חבוי בקפלי הגוף בבית השחי, במפסעה, מתחת לסנטר.

מצב רוח נעים השיחה הפנימית נמשכת במקביל להליכה. עיתון, כותרות עלעול בדפים. השעון ממשך לנוע אבל מבפנים הזמן עומד. כל הישות הפנימית תקועה בין אתמול להיום. העתיד בערפל וכל ניסיון לחדור דרכו חסר סיכוי. הכול הפך למוזר כאילו באור חדש. לכאורה אותו דבר: העצים, הרחוב, הבניינים והגוף, אבל האור חדש. מין עולם כחול עדין

ונעים ועם זאת שונה מאוד. עדיין יש זיכרון של העולם, כפי שנראה פעם, אז, לפני שהכול השתנה. אבל למה השתנה? אולי היה זה מין חוט, מין קפיץ, שהפעיל דחף סמוי ועכשיו אין כלום. נעלמו הלחץ והחרדה. עכשיו המציאות מפורקת מכל. אין סודות, אין מה להחביא, אין מטרה דחופה ומידית. הכול אפשרי יותר מאשר אי פעם. אבל דווקא עכשיו שוב אין זה אותו דבר. ובכן מה חסר? האם בכלל חסר דבר מה? לכאורה הכול שפיר, הכול בדיוק כצפוי, החיים הם ההווה וההווה כפי שרק אפשר לרצות... ולכן לגמרי לא לפתע אלא לאט לאט הכול השתנה. בעבר, תחושה כזאת יכלה להתקיים רק לו הייתי בחופשה שהתארכה יתר על המידה. איזו מן חופשה היא זאת כאשר מחר כמו היום וכמו אתמול! והכול שקט רך ומערפל כבענן. חופשה היא בילוי שיש לו סוף, שרוצים להספיק ולקלוט ולחוות.

II

כבר מאוחר. אין לאן ללכת ואין למה לצפות. מסביב צלילי הלילה, דממה העומדת מלאה כמו הים ושקט. כל היום קיננה התשוקה לשמוע קול מבקש שצריך אותי. המרחב אינו חדש ואינו זר, זוהי ארץ מוכרת של כאב ומועקה שאינם מרפים. של ההתמכרות לאשליה שבכל דאת יש הזקוקים לי, שצריכים אותי. אבל האמת בתוך תוכי, שאיני יכול לכסות אותה במילים או בכוח הרמייה העצמית מזדקרת כמסמר בנעל שאי אפשר איתה ואי אפשר בלעדיה, צריך לחיות עם הדבר הזה. הכאב אינו חד אלא כבד, עמום ומדכא. מין מועקה בסרעפת ובחזה. לוחץ מבפנים כבועה והתקווה שאולי תעבור. אבל אני יודע שאין זה אלא לרגע.

אם אניח ראשי על הכר ושוב לא אהיה, אז מה? החיים ימשכו ומה שאני יחלוף. לא בידי הדבר. כמו השאיפה, התקווה, שמשוהו יישאר מעבר לזיכרון עמום, כשם שאני זוכר את אימי לפעמים. גם היא אולי רצתה להאמין במשהו שיישאר. אבל מה נשאר? אני עם חבילה של מכתבים ותמונות מאובקות, קטע קטן של ביקורת, כמה זקנים פה ושם, שעד היום נדים לה בראשם. אולי גם אבא זוכר משהו בסבך הדיבורים על עצמו והפאתוס של התיאטרון החי שהוא הוא. וקרובים אחרים שהיו חלק מחיי, מי עדיין זוכר אותם? אולי הילדים של אתמול שהיום גם הם הולכים ומזדקנים.

ויום אחד הבנתי את האמת שלי הקטנה אולי מכדי לתאר אותה במלים כבדות, שבזוהי רבים אחרים הרגישו וחשבו וגם אמרו יותר טוב ממני. המשחק שלי, עד הסוף, היה הנצח. להצליח להעביר את המסר. כאן חבוי סוד הילדים והצאצאים שומרי הגחלת, נושאי האבוקה. אבל הללו לפתע לא היו. ונשארתי לבד רחוק מקו הגמר מחוץ למרוץ. השאלה מה היה המסר היא מיותרת. המסר היה המסר עצמו. לא הכתיבה שזנחתי ולא האדריכלות שזנחה אותי ובודאי לא הציור. בכולם נתתי את מה שיכולתי אבל כנראה שזה לא זה. היום נשארתי עם הטעם המוזר של אבק והתחושה שקרב היום שבו אגלה שאיני יכול לרוץ או להתכופף באותה קלות.

בטח שנעים היה להאמין שזה בגלל האחרים שצריכים ורוצים את הבינוניות. אבל לרגעים של אני שואל את עצמי האם זה כך? האם אינני חלק מהסובב אותי? לא טוב מכולם ולא רע מכולם פשוט חלק מהכלל. במילים אחרות, חייתי עם יומרות ואשליה עצמית שמכרי היו מנומסים מכדי להטיח זאת בפני או שלא אכפת היה להם. האם אני יכול לחיות עם אשליית כמו אבא? הדבר קשה ואולי בלתי אפשרי בגין השאיפה לפתיחות מוחלטת, נכונות לומר הכול, לנסות הכול, לחיות הכול, למצות את לחלוחית שבאוויר, שבקרקע, שבאבנים. אני מרגיש כצמח בשקע קטן, באזור שהיה בו פעם מעין שהתייבש ורק קצת לחלוחית נשארה כאן. כל כולה בשבילי כל עוד נשאר משהו ממנה. המעיין היה האמונה המוחלטת ביכולתי להצליח ולהעביר את המסר. מרגע שתחלוף כול האמונה לא יישאר דבר. יש מעלה בידיעה שהסוף קרב. כאשר אפשר לדבר על הכול גלויות. ההתעלות ברגעים שלפני הסוף, שבה האני, נהנה מכל תנועה, מכל רטט.

האם אפשר להאמין ברצינות שעוד וילה, שיכון סטנדרטי, צריפים של הצבא או עוד ציור או כמה דפים כתובים הם שיעבירו את המסר? אני כמו שחקן על הבמה שמדבר אל קהל שאיננו, יורד בסוף ההופעה ומוחה כף לעצמו על טיב המשחק. לבד לבד באולם הריק. והיום אני בספק אם היה בא גם אם... וגם אם... וגם אם... אולי זה טיבו של המזל ואולי הנסיבות היו כאלה. אבל גם לאחר שהתעוררתי והבנתי שהאולם ריק אני על הבמה מונולוג לקהל של אחד. הקהל הזה אני.

III

הבוקר שוב היו לי חרדות ופחדים מפני הזיקנה. זה התחיל בחלום של שמות ופרצופים, כמו בתמונות מחזור. כמו לוח זיכרון של יד לבנים. אולם גדול, גבוה, עם שמות על הקיר, ארוגות ושולחנות זכוכית מלאים תצלומים וכתבי יד דהויים, צהובים. כמו בית קברות עם

מצבות שאין להן סוף. צפוף צפוף. הירק, השמים והדממה, של הבלתי נמנע. ההרגשה שאני אחרון בעלי הזיכרון. ואחרי שוב לא יישאר מאומה. איני מפחד להיות מת. זאת כבר נאמר לפני. אבל אין ספק שאני מפחד למות בייסורים בגסיסה איטית או סניליות שיש בה גם רגעים של התעוררות וצלילות יחסית של המחשבה כפי שקרה לסבא, אבא של אבא. הזכור לי יושב בכסא גדול, מרופד בכריות, מרחף אי שם בתוך עצמו. מדי פעם היה פותח בקבוקון ומריח תרופה מעוררת. אומר משהו ושב לנמנם. בן כמה היה אז? כנראה בן שמונים ואחת. כמה מזה היה סניליות, כמה צלילות וכמה שקיעה טבעית לתוך עצמו?

חיים ארוכים תורמים לא מעט להצלחת שמו של אמן לשרוד. עובדה: כה רבים מהאמנים הזכורים כיום האריכו ימים: מיכאלאנג'לו, טיציאן, פיקאסו, פרנק-לודוויג רייט, שאגאל... לעומת זאת כמה אכזריים השנים בהן אמן רואה את עצמו הולך ונשכח. כאשר כמעט ואין איש יודע מי היה או מה עשה. אני מקווה שכשיבוא היום יהיה לי הכוח לצאת לבד מהמשחק. יציאה בכבוד לפני שאמצא את עצמי נעול בכבלים בקבר של חצי חיים, של גסיסה נמשכת של שכחה. קצת מן הטעם אפשר להרגיש כבר עכשיו בדממת הטלפונים. שבועות, ימים, שעות, חודשים אין שואל, אין מתעניין...

צריך למחוק מהר את הסנטימנטליות. האם היו לי ידידים, חברים, קרובים או שהקשר היה ענייני ועכשיו כשקצת השתנו הנסיבות שוב אין צורך? מהו הקשר האמיתי? אולי זה כשמישהו נזכר ומצלצל כך סתם ושואל מה שלומי, "אולי נפטר קצת על כוס קפה" האם זה קורה בין גברים? ספק רב. אנחנו קשוחים, סגורים בתוך שריון כאבירים וכמוהם איננו מסוגלים אלא להלחם ולנוע אלא עם נושא כלים, כמטען על גבו של סוס. תוריד את האביר לקרקע והוא אין אונים.

והנה אני הולך ברגל, לא על גבו של סוס, ללא נושא כלים וראה הפלא אני חי בלי שריון ובלי סוס ובלי נושא כלים. כמובן שזו נקודת ההתנתקות. קשה לדבר דרך חריצי הקסדות. כמה חסר לי פרוץ גלוי, שיחה גלויה, על מה? וכי זה משנה? יש גלים מיוחדים לשיחה כזו, לרגעים של אמת. מי שהתנסה בהם נשאר מכור. מי שהסיר את הקסדה ושריון הקשקשים האם יוכל לחזור אפילו המחיר הוא להיות לבד? האם שווה לשוחח בין קסדות ומסכות? אולי רק כאשר הלבדיות מעיקה ללא נשוא.

IV

למה איני יכול לכתוב ישר ולעניין? למה הכול יוצא סחור סחור, מעגלים מעגלים? צריכה להיות דרך לדבר לגופו של עניין ולא להתקשקש בשוליים. להתרכז בנקודה אחת ולמצות אותה במקום התפורת. למה ברגע שאני מתחיל משפט אחד כבר צץ הרעיון של המשפט השני והשלישי, כאילו פרצה שריפה באולם וכולם יוצאים ביחד בבת אחת, בהמולה, נדחפים ונדחקים אל הדלתות? למה אין סדר? למה לא יעלו אחד אחד? מה החיפזון המיידאש? אולי צריך פשוט להתרגל להניח המלים זו אחר זו, משפט אחר משפט? אולי צריך לכתוב ולצייר, לתכנן מבנה וגם לרקוד, לשיר וגם וגם וגם... הכול בבת אחת.

היו כמה תקלות, קטנות לכאורה, שבגללן חל אצלי מהפך בדרך חיי. אני יודע שמאז שוב איני יכול התמוגג ולהשתלב בסביבה. כמה פשוט היה הדבר לפני כן, כשכל אשר רציתי היה קצת גיוון, קצת רטט, שעה שעתיים בחברת מכרים או אישה אחרת. לא יצר הרפתקה ולא כל כך חשוב היה עם מי ומה בדיוק. כמובן שאז בתוך מערכת פחות או יותר שגרתיית קשה היה למצוא מקום מחוץ למסגרת. היכן ומתי קרה הדבר שהכול השתנה? בודאי שאני יודע ויכול לשחזר את התמונה ואת חלקיה, כל אחד במקומו.

הראשונה הייתה פגישה בעיר ובארץ אחרת, עם אישה שהכרתי מזה שנים. באוויר עמדה השאלה. כן או לא להפוך הכרות של שנים לחווייה של מגע, של התעלסות או לשמור על מרחק. מחד קבענו שאם נהיה באותה עיר באותו יום... מאידך נראה לי, בדיעבד, ששינוי זימנו את עצמנו לאותו מפגש. קצת בהיסוס וקצת בסקרנות. זה היה כמו מפגש של אח ואחות, כאשר כל מילה וכל תנועה, הייתה מוכרת ועם זאת חדשה וכל כך בלתי צפויה. האם אני רוצה לשחזר את כל הפרטים, את כל ההפתעות? האוכל להתגבר על רגש הסלידה ומאידך את ההנאה שבגלוי עריות? – תקופה שבה הייתי כאלו בתוך הזיה של עצמי. כאשר החלה מפולת שבירת הטאבו. כאשר כבר לא היו מעצורים. כאשר הכול נאמר במלים וסיפרנו זה לזה סודי סודות, על חוויות והתנסויות מודחקות, מהם שאינם נאמרים אפילו במחשבה. ולאחר זמן לפתע פג הקסם וניתק החוט. האומנם לפתע? לא אלא שנגמרו החידושים ותמו הרטט והסקרנות שהפכו הם עצמם לשגרה.

המפגש הבא מפתיע עוד יותר. שוב בסביבה רחוקה, הפעם עם אישה אחרת ולא מקרי – אישה כמעט לא מוכרת שהקשר בינינו לכאורה רופף. אבל עם עוצמת השתחררות

מוחלטת, כפי שרק מי שהתנסה בה יכול להבין. כאשר מצאתי פינות ועצבים שאולי ידעתי שישנם, אבל לא שהמגע בהם יביא להתעוררות ולפורקן החוזר ושוטף כגלים. היכולת לקבל ולהעניק. היכולת לחלום, לבקש, לקבל ולהתנסות בכל: אמירה, ראייה, חדירה או התאפקות שהיא דו סטרית. ההרגשה של אין סוף, שכל מפגש הוא חדש, עולם אחר המפרה את עצמו ויוצר עולמות נוספים.

קל מאוד ומפתה, בנקודה זו להמשיך ולתאר את פרטי הפרטים, אבל גם החשש להפוך הכול לעיסה מאוסה. את התפתחות הימים והלילות, השחר והדמדומים, העליות והירידות, ההתעוררות הפתאומית, הבחילה כמעט והצורך להתכנס לתוך עצמי כמו אחרי שתייה מופרזת. מה שברור ששוב אין דרך חזרה. ובמקביל הרגשת הדיכאון על כישלון מסגרת הבית, העבודה והסדר. ההרגשה שמכאן אפשר רק להמשיך באותה דרך. להרגיש שוב את הרטט, את העווית האחרונה, הסופית, כשהגוף מתפרק לגורמיו או כפי שנאמר לפני, לשאוף אל לב הנר כמו אותו עש ולהידלק. לראות ולו פעם אחת את האור האמיתי את הלהבה מבפנים. לחוש על השפתיים את החידלון. ואז להתעורר חזרה לשפיות, לאנשים, לחברה. אבל זו הייתה ההתעוררות מאוחרת כאילו אחרי מאה שנה. שוב לא הכרתי איש ודבר, שוב איש לא הכיר אותי.

בנקודה זו נפגשנו אני ואת, לאט לאט הכרנו, בהרבה סבלנות. את שבאת מהגיהנום שלך ואני משלי. שנינו היינו חרוכים, פגועים, נכים, אוספים שיירים. מחפשים שוב את הדרך לגן עדן ואת הסיבוב, את פרשת הדרכים, שבה עושים את התפנית הלא נכונה ומוצאים את עצמנו בגיהנום, כי הגרוש מגן עדן הוא הגיהנום. כבר הייתי בפרשת דרכים זו וכבר עשיתי את התפנית. על כן העמידה העיקשת שלי לא ללכת בדרך שאת מציעה, גם אם היא נראית כה מלבבת, כה מושכת, רצופה מראות יפים והבטחות בצבעים ורודים. האומנם יכול אני לוותר וללכת עימך כדי לבחון שוב את הנוף המוכר של אותה דרך או לעשות שוב דברים שאיני רוצה כלל לעשותם. לשמוע שיחות, לעבור ימים ומצבים שאיני מבקש להיות בהם. מקום שבו ארגיש כמו זר, מקום שממנו חיפשתי מפלט ואפילו לשעה שעתיים. עולם שבו סדר העדיפויות אינו מתאים לי כלל. מקום שבו תמיד יש דברים דחופים, חשובים ומידיים שעבורי הם בעצם כלל לא חשובים ובודאי לא מידיים ורק גורמים לגלים, קצף ורוח, הרבה רוח. להעמיד פנים, לחייך, לגלות עניין במשך שעות וימים, למה שעשוי לעניין אולי דקות, להפוך את השולי למרכז, את השגרה לדרך חיים. נכון, כל זה נשמע קצת מוגזם קצת... אבל גם מגע של נוצה עשוי להיות בלתי נסבל אם הוא נמשך יותר מדי זמן. גם שמים כחולים עשויים לדכא אם לא יחול בהם אף פעם שינוי. אמנם לא טוב לי לבד אבל גם לא להיות בכלל לבד עשוי להיות עינוי.

V

השעה שבע בערב. זו שעה מיוחדת שהיא לפני המסתורין של הלילה. אי שם עד חצות עשויים לקרות כל מיני דברים נהדרים: הצגה, סרט, קונצרט, טלפון פתאומי מפתיע. השמש כבר שקעה לפני שעה, אורות העיר מרצדים בכל החלונות. אני אצל עצמי, ביחד עם הקול שבתוכי שלא נדם מזה ימים. באיזשהו מקום אני מאבד קצת את הסבלנות ומשתתק, כשאני שואל אותן שאלות ישירות או מבקש רצף של הגיון בדברים שאני זורק ככדורים פורחים. לרגע היה נדמה שאם אחזיק אקליט את דברי על קסטת טייפ, אז אמצא דרך לדבר, לומר לעצמי את אשר ברצוני. אבל קולי מדמים אותו וכאשר גמרתי לדבר הוא פשוט מרים כתף ולוחש "אתה דיברת" אני רק האזנתי. ושוב הוא ממשיך בלחישות, רמזים והמהומים. אולי צריך להניח אוזניה על החזה ולתת לו לדבר. אולי צריך להגיע לערפול המודע כדי שאוכל לדובב את הקול הארוך. אולי צריך פשוט לעקור אותו מבפנים.

- "ובכן מה רצית להגיד קולי?"

- "בין השאר שאני מפחד לדבר בקול רם בקול של עצמי – אני צריך אותך שתעזור לי, זאת אומרת ששינוי נדבר בקול אחד".

- "מצחיק מאוד, כבר ניסינו שנים, אני מצידי לפחות ניסיתי להביע את הדברים שאתה מלחש לי מבפנים וכל פעם אתה רק מגיב בהמהום שזה לא זה".

- "כן אבל אף פעם לא ניסית דו שיח אז נסה, אולי בפעם הבאה זה ילך. אני אגיד את אשר יש לי לומר ואתה פשוט תכתוב את הדברים ללא פרשנויות ועיוותים שבסופו של דבר אתה יודע שזה לא מה שאמרתי".

- ייתכן שהוא צודק. כי תמיד ניסיתי לעבד קצת את הדברים וייתכן שלפעמים לא נעמו לי אוזן או שלא הבנתי כראוי.

- " שטויות תמיד הבנת אותי היטב. רק רצית להראות שאתה שולט במצב, שאתה עליון שאני רק מין אמורפיה לא צלולה. הפרעתי לשלווה שלך, תמיד רציתי להציג אותי כפי שאתה רצית להראות בעיני עצמך אז בסופו של דבר לא יצא מזה כלום. - "ייתכן מאחר ואתה הצד השני של המטבע שלי עצמי ועם זאת הצלחנו היטב למשל כאשר אני מצייר או אתה מצייר זה אותו דבר.

- בציור זה אחרת מפני ששינוי דיברנו. אני אמרתי את שלי ואתה רק "עובדת" את הדברים ואולי זו גם הסיבה שאפילו בציור לא נאמרו הדברים עד הסוף.

- כאן שמעתי גיחוך מין בת צחוק. אבל סופו של דבר לאחר כמה קטעים קטנים ואני כבר יש התחלה של דו שיח. ולפי הפעילות שלו אני מרגיש שהקול בתוכי נרגע. עד לפני כמה דקות לא היה כמו הצל של עצמי שחוזר לא על אותם הדברים אלא משמיע דברים משלו. עכשיו כאילו התיישב בכורסה שלו, שם בפנים ופניו שלו, סליחה קולו שלו, כאילו הוא יודע שמשלב זה העניינים יתחילו לזוז, לרוץ, למצוא את דרכם.

- אשרי המאמין. שמע חביבי זה יקרה אם לא תשבש את הדברים. אם תביא, כמו שנאמר, דברים בשם אומרים, גם אם לא תמיד את מבין עם הזמן אולי תבין.

- אז נתחיל

- פעם אחרת, עייפתי מהמאמץ.

- ובכן, מה הטריד אותך היום ידידי?

- או, לא הרבה מלבד הריקנות הרגילה שאין דבר שיכול למלא אותה.

- באמת "אין דבר"?

- לא, אתה צודק, אני יכול לחשוב על כמה דברים

- ?

- זה די טיפשי המצב הזה של שאלות ותשובות. מה זה בית משפט? שתי וערב?

- לא זו פשוט דרך להוציא ממך כמה מילים על מה שמעיק עליך. איכשהו השיחה כאילו מבודדת אותך קצת, לפחות זה יותר טוב מאשר להחזיק אפרכסת טלפון עם מישהו מצד שני ולהרגיש שבעצם אתה מדבר עם עצמך. שברגע שאתה משתתק הטלפון נדם. נכון למעשה כמו הבדיחה אפשר להחזיק את הטלפון באמבטיה זה כמעט אותו דבר. לדבר ולדבר ובסופו של דבר לא להגייד כלום, כמו לאונן.

- לאונן? כשאתה מאונן אתה גם גומר. בשיחות הללו עם הטלפון ביד נדמה שאתה לעולם לא גומר, אתה כמו פרה שחולבים וחולבים ומה נותנים לה? קש.

- גם זה נכון, מפני שהטעם בפה אחרי השיחה זה כמו קש. יבש ומאובק.

- על מה דברת?

- או. אתה יודע בדיוק כמוני. אתה השתתפת בשיחה כמוני.

- לא אני לא השתתפתי בשיחה. כשאני משתתף, או יותר נכון לו הייתי משתתף זה היה נשמע אחרת. הקשבת? כן, אבל להשתתף לא. שהרי הייתי עשוי לומר... (כאן קטע קטן של ניבול פה שלא העתקתי)

- אתה יודע שהבעיה היא לא רק מה נאמר אני או אתה, הבעיה היא שכלום לא יצא מזה. ראשית אתה לא יודע איך ושנית איפה אני ואיפה דיבורים כאלה.

- הצרה איתך שאתה חושב שאתה יודע. ניסית?

- לא כאלה, אבל את היתר כן וגם את הכישלון.

- את זה אני יודע. אבל אתה יודע שאת העולם הגשמי השארתי לטימולך, לא שהצלחת כל כך ואילו התשוקות והכיסופים זה אני.

- אולי באמת היה יותר טוב כשלא ידעתי שאתה קיים.

- שטויות, תמיד ידעת וגם אמרת שאתה יודע ואתה עוד זוכר את הבעיות שהיו לך איתי או לי איתך אז, כשהיית בן עשרים ושתיים/שלוש.

- כן אבל אז פחדתי ממך, הדחקתי אותך וגם יכולתי להשתמש בך. אתה היית הלחץ שבדוד הקיטור. עכשיו כשאתה משוחרר אין לחץ ואין מה שידחוף בדיוק כפי שחששתי שהיה. היית קפיץ דרוך ומסוכן. קיטור בלחץ ועם כוח כזה אפשר היה לעשות הכול.

- אולי, אבל לדעתי גם היום אתה מסוגל לעשות הכול לו הייתה לך מה שאומרים "חצי ההזדמנות". מה שנתתי לך עכשיו זו הידיעה מה הם המאווים הכמוסים שלך ואתה יכול למנות אותם, לבחון אותם לשקול אותם, כמעט כמו משוואות הגיוניות למרות שאין בהן הגיון. ודרך אגב, לא אתה שחררת אותי ולא אני ברחתי. זה היה הליך שקרה מעצמו. חוץ מזה, זה דבר שאין להשיב. אז למה הטון הזה של תלונה?

- כי קשה מאוד לדעת כל רגע ורגע מה אתה רוצה, מה אתה לא רוצה. זה כמו להיות שני אנשים כל הזמן.
- לא נכון. זה לא כמו להיות שניים, זה בדיוק כמו להיות אחד, כי לדעת מה אני רוצה זה בדיוק מה שאתה רוצה. הצרה, לדעתי, היא שאתה רוצה ולא רוצה. ההיסוסים, הספקות, השיקולים שלך למעשה משעממים אותך ואינך יכול בלעדיהם. (כאילו יש מה לשקול, כאילו יש מה להפסיד או להרוויח)
- בלעדיהם הייתי הופך לחיית יער.
- זה לא בדיוק כך אבל אין לי כוח אלייך עכשיו, אז פעם אחרת.
- פעם אחרת.

VI

- אפשר להתחיל שלב זה כמו תכנית של רדיו במעין "שלוש לכה גבירותיי ורבותיי". אבל אני חושב שיותר מעניין היה להתמקד. מפני שגם לי לא כל כך ברור מי המדברים ובשם מה. בסך הכול זה כמו רב-שיח בחדר חשוך: נשמעים קולות והדמיון צריך להלביש להם עור גידים וצורה, לדעת את שמם ולמה הם אומרים דברים. נדמה לי לפעמים שגם לכל אחד מהקולות יש לו קול נוסף והוא מדבר כאילו לחצאים: פעם בקולו שלו ופעם בשמו של מישהו אחר ובכך?
- (שתיקה).
- כן, זה היה צפוי.
- זו לא שתיקה. זה מין שלב של הרהורים ואני למשל בן חמש או בן שש ושוכב על המיטה במרתף של רחוב בוגרשוב בחדר לא גדול ובחוץ רוח וגשם. מבוהל ורואה דמות עומדת בדלת ולמרות שהיום אני יודע שאני הדמות הזו בתוך החושך זה לא עוזר, כך שלפעמים כשאני מדבר אני מדבר בשמי וגם בשם הדמות. אני הפחד הבלהה, החרדה, האימה שחונקת את הגרון.
- דרמטי מאוד.
- לא. לא דרמטי. כמעט מחוזה של יום יום. בפירוש לא דרמה ובוודאי לא מלודרמה. הנקודה - ה"פואנטה", כמו שאומרים - שזה כלל לא דרמטי אלא באווירה לכאורה מעשית מאוד ועם זאת מעורפלת, כמו כל דבר בחושך או באור עמום. כך כשלחפצים, לקירות, למיטה לרצפה, לשולחן שבחדר אין קונטורים של ממש, דרך אגב, אני בדרך כלל (תמיד?) מצטרף לכל שיחה או לתודעה, כאשר מזכירים חושך או חדר חשוך. כך היה קודם, לא הרבה קודם, במרתף אחר עם קמרונות ועם תנור חימום שמטיל אורות קטנים בצורות...
- היום הייתי אומר צורות נחמדות.
- כן, אבל אז צורות מרצדות ומבהילות על התקרה והקירות. בגרון צעקה של פחד, כאשר הסובב הוא הפחד עצמו איפה אני? איפה אימא? איפה אבא? יש גם תנועה, כאילו סחרחורת. כאילו קרוסלה איטית בחושך שאי אפשר להיאחז בשום דבר ואני לבד לבד. בכל הזיכרונות שלי של הילדות אני לבד ומבוהל או להפך בעצם אני מבוהל מפני שאני לבד, בין רגלי אנשים בתחנת "מטרו" אפלולית; כשאני יושב בקרון ההולך ומתמלא בתחנת רכבת או על חבילות בנמל וצופה על האוניה, המאימת כאילו להפליג ושוב ושוב כשאני מתעורר באמצע הלילה בחושך מוחלט.
- אז מה המיוחד? מה אתה מנסה להגיד?
- אני לא מנסה. אני הזיכרון. אני הלחץ בחוזה, בסרעפת, לחץ שמנסים לשכוח ואי אפשר. שאין לו פשר. צריך אולי שהפחד עצמו ידבר.
- לא הפעם.

VII

- מה זה להיזכר?
- להיזכר זה סוג של החלטה. כשכל אחד מסכים שזה מה שקרה. בעצם כשאחד מאיתנו משתלט בסופו של דבר על היתר והוא קובע מה אנחנו זוכרים. כך גם ההחלטה. אחד מאיתנו משתלט על היתר ודעתו קובעת. כמו בכל קבוצה יש המשתתקים ויש ממורמרים אבל אין הם קול, אין להם את הרצון או היכולת להתבטא.
- בשבילי להחליט זה להרגיש שאני של עם עצמי. כמו טעם טוב בפה. זו הנאה מיוחדת כמו שמש רכה, מלטפת. זה כמו אויר, רוח קלה, נעימה ביום חם. הכל שלם, אין ניגודים, אין כאב, אין לחץ. החלטה שהיא האמיתית. כל היתר זה פשרות.

- אה, אצלי זה אחרת. זה הרפתקה, זה לחתוך, להרגיש רטט לראות, לצפות "שיקרה לעזאזל". לא לפקפק, לדעת שממילא זה לא כל כך משנה אז שיהיה כיף להחליט כך מהר בבת אחת. להשתיק את כולם. לקפוץ למים, לזנק קדימה. צייק ציאק. יקרה מה שיקרה.
- אני לא מחליט בכלל. אני רוצה שדברים יקרו כאילו מעצמם. אני זורם כלפי מטה כמו הנחל, כמו מים בכלל. אני לא אוהב כששמים מקלות ומרגיש לא נקי כשדוחפים אצבעות ומנסים לכוון.
- נכון, אבל פה ושם גם קצת לא נכון, כי אז לא יקרה כלום. החיים יהיו כמו שלולית. האדם התרבותי תמיד דוחף אצבעות קטנות ומכוון את העניינים.
- אם כך מי אתה?
- אני האצבעות הקטנות שמכוונות, שמדריכות.
- כן, אבל אתה גם זה שמקלקל את הכול. במקום שיכול היה להיות ספונטני לגמרי, שבו תהיה ההנאה הטבעית.
- רק לצמחי הבר יש הנאה טבעית. השאר הוא התחזות.
- יש מידה של אמת במה שאתה אומר אבל זו לא התחזות. המילה לא מוצלחת. זה רק צמח נדיר ששיאו הוא כששניים רוצים ועושים אותו דבר ברטט עד כלות. ההפתעה של הבלתי צפוי זו ההנאה הטבעית האמיתית.
- אז מה לזה ולהחלטה?
- הכוונה הייתה להחלטה להגיע אל הבלתי צפוי.

VIII

יש שני מקצועות המעורבים זה בזה באדריכלות. הדבר דומה לעירוב של גרפיקה וציור. לפעמים אפשר אבל לא ככלל. האחד שימושי והשני לשמו. אפשר לצייר בעיפרון, אפשר בעט או טוש, אפשר לצייר באדום בלבד, אפשר גם שאמן גדול יבחר באחד מאמצעים אלה, אבל לחייב את כולם להשתמש רק באחד הרי זה כאילו למחוק את מרבית היצירה. כך גם אדריכלות אפשר מינימליזם, אפשר שגם שיכון שהוא, כפי שכבר אמרתי, מירב הדירות במינימום הכסף, יהיה אדריכלות אבל לעיתים די נדירות, כי ההגבלות כה גדולות על כן התוצאה תהיה ברוב המקרים מין "טור דה פורס", כלומר אתגר שבו כל משתתף מוכיח את יכולתו. אבל כמו שציינתי קודם רק לעתים נדירות אכן תהיה כאן אמנות גדולה.

בוודאי שצייירים רבים רשמו בעיפרון. אין לי ספק שאדריכל טוב יוציא תחת ידיו שיכון טוב, דהיינו עבודה טובה, אבל מאידך אין ספק שהמגבלה חמורה מאוד אם לא מדי.

כשאמרתי שני מקצועות בדומה לגרפיקה ולציור התכוונתי לערוב של בניה ואדריכלות. שני תחומים דומים אבל שונים מאוד: האחד טכני, טכנולוגי ולעיתים אף לא זה, השני אמנות. בנינים נבנו מאז תחילת הציוויליזציה – שני מושגים כמעט זהים: בניה – ציוויליזציה. אבל לא כל בניין או במבנה הוא בהכרח אדריכלות. ולהפך לא כל אדריכלות בהכרח הופכת לבניה. לדוגמה הרעיונות של גארניה או של מנדלסון, הדברים שאני כותב כאן, שהם לא בהכרח בגנות המושג שיכון, נובעים מניסיון, אם כי לא מרובה, בשטח זה. אבל לא רק בשטח השיכון. במשך השנים תכנתי ונבנו לפי תכניות שלי לא מעט מבנים שאולי העיצוב שלהם היה, נגיד, בסדר אבל יותר. הדבר נבע, בתחילה מחוסר ניסיון, מין גמגום של מתחיל ולאחר מכן עם גמר הגמגום וההיסוס הראשוני נתקלתי יותר ויותר בתופעה שרוצים ממני תכנון אבל לא אדריכלות. האם מתוך פחד? אני בספק, שכן עבודתי היא בסך הכול לא קיצונית בפתרונותיה. דומני שבדרך כלל אנשים פשוט לא רוצים למצות את האפשרויות אלא רק שיגרה פלוס, אולי משהו, במקרה הטוב או שיגרה בלבד. למצות עד תום להביא את התכנון עד למצוי ההגיוני, למצוא צורה קצת אחרת, אישית – נראה באמנות – מבהיל ומרתיע. אם כך בחיים הפרטיים בחיים הפוליטיים הציבוריים בוודאי עוד יותר, ולמה שלא יהיה כך גם בעיקר בארץ.

הבירוקרט המצוי ואפילו הטוב שביניהם, לא חסרות לו די בעיות של יום יום שירצה לזרוק עצמו בנוסף לקלחת של אדריכלות שלא נוסתה, שלא דומה לשום דבר. וכך גם במקרה הטוב כל אשר עשיתי היה למעשה פשרה. אולי זה הטוב ביותר שההזדמנות והמזל היתרו לי. אני מתכוון לעבודות שהצלחתי ליצור. אולי בנסיבות אחרות הייתי יכול ללכת הלאה. לפתח, להתפתח. אבל בפירוש דומני שמיציתי את סבלנות המזמנים. פרטיים וציבוריים. המפנה חל כשהלכה והתבהרה דרכי, ומאז לא הצלחתי לקבל עבודות חדשות. זאת אומרת כבר משנת 1972/3, כשכבר ניתן היה לראות, לא רק את שיחזור יפו

אלא מבנים, כגון רובע הארי או בנין הקמרונות בירושלים או את האגפים החדשים של הסראייה בצפת.

העבודה היחידה שנותרה – ישיבת הכותל – נשארה עם יתומה מהתקופה שלפני יום כיפור. עבודות אחרות שקיבלתי באותה תקופה פשוט נעלמו. מהם בגלל שינוי במדיניות העירונית. כך למשל נווה צדק השטחים סביב יפו העתיקה עד בת ים. במקרים אחרים, כגון לוד ורמלה עד היום לא ברור לי "בדיוק" מה היה התירוץ. דומני שהמקרה של רמלה הוא הטיפוסי כשפניי ולאחר מכן גם "קייבלתי" שוב הזמנה לשפץ ולשקם את לב רמלה (8-1976), כאשר לפתע התגלו כל מיני קשיים הקלעים – שהעיקרי הייתי אני. עם זאת אני מרגיש שסך הבניינים והתכניות שיצרתי מכובד למדי למרות התסכול של המציאות הנוכחית, שהותירה אותי ללא עבודה.

היום אני כבר לא מרגיש כצעיר המגשש בחשכה מבחינה ארכיטקטונית, המוכן לעשות הכו ובלבד לבנות ולרכוש ניסיון, וממילא ספק רב גם אם אוכל לקבל עבודות מסוג אלו שעשיתי לפני עשרים שנה – עבודות מהסוג שבדרך כלל נותנים, משום מה, לצעירים יותר. עבודות כאלה ניתן היה לקבל כל עוד הייתי צעיר מבטיח, כמו שאמרה לי אישה אחת שתכננתי את ביתה – כן עם זה אפשר להתמודד.

אחרי שעשיתי את מה שעשיתי כבר מה נשאר – לרדת מהעץ הגבוה? לתכנן צריפים לצבא? לקבל עבודות שיפוצ דירות או סגירת מרפסת? ... לקוות ששוב אתחיל לקבל עבודות, ואולי עד אז לא אחזיק מעמד, אולי לא יקרה כלום, רק ריק גדול. התחלתי בדיבורים על אדריכלות ובניה. וגמרתי ברחמים עצמיים. אבל זה באמת די עצוב כשלפתע נגמר הסוס (או שאתה מושלך ממנו) כשאינן כתובת לפנות אליה ואין איש פונה אלי, כשכל הדלתות נסגרו בפני. האם זה באמת הסוף? – אולי. אני בטוח שיש רבים שהגיעו בדיוק לאותה פרשת דרכים. זו אפילו לא פרשת דרכים. מהמקום שאני עומד בו זה קצה הדרך. וזה אולי חסרונה הגדל של אדריכלות שאתה תלוי באחרים לגמרי – רוצים מזמינים, לא רוצים לא מזמינים. רוצים בך אתה אדריכל לא רוצים אז אתה פשוט חדל מלהתקיים – כאדריכל.

כמובן שאפשר גם לשבת עם הדפים במשרד, לפנטז מבנים, לחלום על פרויקטים עם עיפרון ביד. אבל היכן האתגר? היכן הבעיה? עם עפרון ביד, הריני מן צייר או פסל של ארכיטקטורה. יוצר צורות לשמן. האם יש דבר כזה – אדריכלות לשמה? יש ציור לשמו, כתיבה לשמה, פיסול לשמו, מוסיקה לשמה, את כול אלה אני מכיר. אדריכלות לשמה מהי? אולי פיסול? גם לא, אם כן מה חסר? השימוש, תחושת השימוש, זה כמו ציור שאי אפשר לראותו או כתב שאי אפשר לקרא אותו. אדריכלות היא קיימת. יש כמובן סתירה בין מה שאני אומר כאן ובין הנאמר קודם ביחס לטוני גארניה ואריך מנדלסון, כן ולא. בשבילי זה כך אבל לא בהכרח לכולם – פניתי לאדריכלות כדי ליצור אמנות שהיא קונקרטיט ולא מופשטת. יצירה כן – יצירה שבה הסך הכול גדול מסכום החלקים (אם להשתמש בביטוי נדוש) ההנאה העיקרית, הרטט, היה הביצוע, הקונקרטיט ולא כמו ציור וכתיבה, חיטוט עצמי, דישדוש פנימי שבו אתה מוציא ומוציא – כאילו לצחוק מהבדיחות של עצמי – וללא קהל.

IX

שבת, בערך 9:00 בבוקר, מחצית מאי, ממש אביב. בחוץ אפילו קריר קצת מכדי לרצות לרוץ לים או לבריכה, מהגן על יד נשמעות ציפורים. אולי לא מהגן, אולי מהקן שבנו להן בחלון חדר השירותים. ללא רמקולי בית ספר סמוך (בסגנון 1984). ללא דהרת האוטובוסים ברחוב, עם מנועים רועשים ברעם עמום מרעיד ומרגיז ללא הרף. קולות של שקט. אין יפה מהשקט. קול העט על הנייר. גמגום של מקרר. מהחלונות נראים שמיים כחולים, קצת עננים לבנים וציפורים, לפעמים מכונית עוברת ברחוב.

הבוקר קמתי קצת מוקדם לשבת, והרגשתי טוב ביחס לכתיבה, אבל בודד, לא, לא בודד, זו לא המילה הנכונה – לבד, תמיד לבד. תחושה לפעמים קשה. האם על זה אני רוצה לכתוב? לא. הפעם אני רוצה דווקא להסיט קצת את קו המחשבה. – לאן? לרשימת הנושאים: אבא ויחסי אליו, ולכן גם אימא, אולי גם ילדיו ושאר נשותיו. גם על נורה והבנות שלנו. חברות וחברות. לבדיות ובדידות. התחושה של סוף הדרך, גם על משמעות מדינת ישראל היהודי החילוני. לדתי יש תשובה בדת- לחילוני רק שתי אפשרויות: להיטמע, להעלם, או ישראל, אפילו ללא עליה. אולי זו הסיבה שכדי לא לאבד זהות חילונים רבים נוהגים לאמץ דתיות מסוימת בחיול.

מרתף חדר ההלוויות. הדר דפנה. תל אביב.

אבא – מת. העיניים סגורות, העור שקוע על עצמות הלחיים, הפה מעוות ללא שיניים, ללא תותבות. הלב קר. גוף קטן מצומק מתחת לתכריך. הסוף. מוות צפוי. המתאבלים – על מה? מנחמים על מה? על הצפוי. בטקס לא אני אומר קדיש. לא אני מזהה את הגווייה. סוף פסוק. סוף הדרך. עשרים ושתיים שנים מאז מותה של אימא שלושים ושלוש שנים מאז מותו של זאב. שלושים ושש מאז המכה הראשונה - מותו של סבא. דמעות. חנק. הלב מתכווץ ואתר כך קומדיה שחורה. זרים, מכרים קרובים, אפילו לא כל המשפחה שלו. לי אין יד יד אמת בין כל אלה. האם אלה ידידיו של אבא? ספק. מצידי אין מי שיבוא. הכול כבר עבר מזמן. האבק כיסה את התלמים. הפרחים והקוצים פרחו ונבלו. השנים חלפו ומה שנותר – רק זכר עמום. הצוואה – בדיחה – לעג ובוז. אני ואפסי עוד. כך חי, כך הותיר אחריו. שלושים שנה עם אימא – מחוק. שני בנים גדולים מאישה ראשונה – יהודית – מחוק. שלשה מאינגה אשתו השלישית – מחוק. מה נותר? האמת של אדם זקן. התקווה שאולי משיהו יהיה אכפת בעוד עשר-עשרים שנה. למי? – לאשתי הנוכחית? – ספק. לאחרים? – ספק. לי? רק הכאב, האכזבה – הבגידה הגדולה. האם לאחר בגידות אלה עוד יש הכוח להאמין באמת? כל אבן – מק. כל עץ רקב. תפאורה דהויה, אכולת עובש מרוחה עבה בלכות. הלקה, הגלזורה היא המחזיקה את התמונה, מאחור הכול כבר התפורר. כמו תמונה מהסרט "רומא של פליני". קצת חמצן קצת אויר והכל יהפוך לאפר דק – אולי לשכחה.

XI

יום שישי. לאחר הפסקה של חודשיים בערך קראתי את הקטע האחרון ועכשיו כמו תמיד – כמו מכתב, כמו דברים שכתבתי פעם, לפני שלושים שנה (בערך) – אין לי מושג במה מדובר. הדברים אינם הגיוניים. כאילו כל המילים הם קצף ללא תכלית (בעצם צריך הייתי לומר "תכלית" כמו ביידיש). כמובן שקרה דבר מה מאז.

אבא מת. האם זו הסיבה שיש פער כזה? לא בטוח. כפי שאמרתי קודם ההרגשה היא זו של חוסר תכליתיות, של עיגולים עיגולים, כמו שאומרים באנגלית "מסתובב במעגלים". מחפש. מתלבט.

מאחורי חדשים, שבועות, ימים כולם מורכבים משעות ריקות. ברקע סונטת האביב של בטהובן. איזו לינאריות מקסימה. איך שזה מתפתח וזורם מנקודה אחת ומפליג עד לסיום. ורק אתמול ראיתי קטע של שפינוזה. החתירה קדימה, מבנה המשפט, ההיגיון. במגוון לפני צילום של שפת הים הכחול. שניים שנראים מאושרים בלבן, הרחק מהרעש, ההמולה והשאון. איזה רעש? איזו המולה? הרגיעה המוחלטת היא כאן. אבל זו רגיעה של ריקנות, בפנים חלול מאוד. נדמה לי שאני פשוט חדלתי מלרצות. שלא יהיו אי הבנות אני עדיין "לא רוצה". יש הרבה דברים שאני לא רוצה אבל מה כן? בעצם הכתיבה הזו שאני נמשך אליה במידה מסוימת כאילו כנגד רצוני הריני סותר את ה"אני לא רוצה".

אבל האמת היא שאני לא כל כך מרגיש או מבין את הצורך הזה לכתוב. אני בודאי לא מרגיש תכליתיות כלשהי אלא מין המשך לשיחות שמתנהלות מבפנים, בראש, על קצה הלשון בעצם. שיחות כאלה המהדהדות בתוך החוזה. הבעיה שהכתיבה לא גורמת לכך שיפסקו השיחות הללו החצי מונולוגיים (חצי מכיוון שבעצם יש בהן יותר מהדיאלוג או הרב שיח עם עצמי, כפי שכבר אמרתי קודם באיזה מקום). חצי מונולוגיים, חצי רבי שיח, חצי דיאלוגיים. אז למה הכתיבה? לא לגמרי ברור ואולי דווקא זה הכי חשוב.

האם אוכל לענות על הלמה הזה? למה ציור, למה קריאה, למה כתיבה, למה ארכיטקטורה – לזה האחרון יש דווקא תשובה הגיונית ברורה שממענת להסתלק. הא! לו הייתי יכול לומר "למה ארכיטקטורה"? ולהיות בוהה בחלל הפנימי כמו למה כתיבה וכל שאר ה"למה", כי אז אולי אפשר היה לעשות תפנית, שינוי אבל זה כאילו צלצל גדול תקוע בתוכי עמוק. כמובן שזה לא כאילו מישהו או משהו תקע אותו בתוכי. לבד, כמו ידי הכנסתי, כמו עקרב המוקש בארס של עצמו. (ההסבר הוא שהעקרב עושה כך בכוונה זאת שטות)

לתכנן זו עבודה, זה עיסוק, זה אמיתי זו יצירה ואילו לכתוב לצייר – זה חיטוט. לפתור בעיה זה סיפוק. כל היתר מתחלק לתאים של קיום, הנאה, עניין, יצרים. בעיה זה אתגר ואתגר זה הכול: גם הנאה, גם יצירה ולכן גם סיפוק. וכשאין בעיה מאתגרת אז אין כלום. אמנם לא כל בעיה היא בעיה ולא כל בעיה מדליקה או מעניינת. אבל בעיקרון זהו זה. בעיה תכנונית שגם ניתן לפתור אותה בצורה משמעותית – בדרך שלי. ולא סתם בעיה כגון איך לבנות שיכון זול יותר. זאת אומרת לא בעיה חומרית. לפחות לא חומרית בלבד. חומרית כן, אל בגבול סביר. שיכון זה לבנות מקסימום דירות במינימום כסף. בעיה

אמיתית היא לבנות אופטימוס דירות באופטימוס שטח – לענות לצרכים פיזיים ונפשיים.

אבל לא זה מה שרציתי בכלל לדבר עליו וכאילו מעצמי אני מתגלגל להגדרות הללו שכבר דשתי בהן. זו בעצם אחת הבעיות בכתיבה, שאין חשק לכתוב על מה שכבר ברור לי – מפני שאם זה ברור אז למה לכתוב. זה פשוט ברור, אין הפתעות, רק ניסוחים והשאירה שלי ואולי זו הבעיה בכתיבה, שבעצם אני רוצה לדבר או לכתוב על מנת לגלות דברים כמו בקריאה. נדמה לי שזהו זה. אני רוצה לכתוב כך שיתגלו לי דברים חדשים, מפני שאחרת זה כמו לדעת מראש מה צפוי, אין חידושים, אין הפתעות, אין תגליות. בצירוף זה דווקא הולך. אני מתחיל ואיכשהו יוצא משהו. כל מה שאני צריך לעשות זה קצת לכוון. אז אולי גם בכתיבה זה עשוי ללכת. ואם לכתוב על ארכיטקטורה אז לא נוסחאות לעוסות שלי או שלאחרים אלא לנסות למצוא דברים חדשים – כך אולי על כל דבר. לאט לאט, אחד אחד, כמו להוציא את הקוצים מיד שתפסה צבר.

XII

בסופו של דבר מה המטרה? למי אני כותב? למה? זו השאלה. לעצמי. אבל גם לאחרים. משהו בתווך. משהו שיבהיר את התחושה את ההפתעה – של מי שטיפס וטיפס ולבסוף הגיע לפסגת ההר – אז מה האכזבה? שההר אינו הר אלא גבעה או הר קטן. וכיצד הייתי אמור לדעת כשהייתי בן שבע-עשרה, בן עשרים ושלוש או אפילו בן שלושים שבחרתי ועליתי על ההר הלא נכון. היה זה פשוט עניין של מזל, המקרה והנה לפתע למעלה ההר נגמר ומסביבך פסגות כהרי ההימאליה. ענקים שראשיהם בעננים ואני על ההר הקטן, אז מה? לרדת ולהתחיל מהתחלה? או אולי לעמוד כאן ולצעוק הגעתי! הגעתי!...

אז איפה השגיאה? מחד יש לי קיום, כתיבה וציור, יש את אשר כבר נבנה – אז למה ההרגשה הזאת? מפני שאין הכרה? כמו שחקן המדקלם אל מול אולם החשוך וכשנדלקים האורות תסתבר שהאולם היה ריק. אולי מפני שכל השנים חלמתי שתבוא ההכרה – אם אתאמץ. אם אעשה את הכי טוב שביכולתי. והנה הגעתי ודבר לא קרה. היש בכלל דבר כזה או שזה רק בדמיון, כמו טלפון מידיד אמיתי, מחבר, שישאל "מה שלומך? למה מדברת האכזבה מגרוני? זה קל לומר חפש את האמת שלך את עצמך ואל תשים לב לאחרים. אבל ללא קהל אין הצגה ואין אמנות. הנחמה שאולי פעם אחרי מותי יקרה הדבר לא עוזרת

וכך אני נשאר עם עצמי, עם המילים עם הריקנות ועם השקט של הלילה – שקט של קרירות חדה. של אפלה ואורות קטנים באופק. של מנוחה, שלווה והרפיה, שהוא כה שונה מהשקט המתוח של היום, קשה להיות מיואש באור היום. בלילה הייאוש כאילו שורה בכל – למה לקום מחר? עייף משינה ללא עייפות ליום שאין בו תועלת, להמשיך לכתוב ולצייר. למה? ולמי?